

Keuze uit de aanwinsten

Afb. 1a–b. Specerijenservies van zilver met resten van vergulding.

Houder: H. 27,1 cm, Diam. onderblad 16,8 cm, Gew. 325 gr.

Oliekannetje: H. 18 cm, Br. 10,9 cm, D. 6,5 cm, Gew. 248 gr.

Strooier met ronde gaatjes: H. 17,4 cm, Diam. 6,5 cm, Gew. 189 gr.

Strooier met ruitvormige gaatjes: H. 17,4 cm, Diam. 6,3 cm, Gew. 193 gr.

Zoutvat: H. 16,9 cm, Diam. 6,3 cm, Gew. 204 gr.

Gew. totaal: 1168 gr.

AMSTERDAM, 1642, toegeschreven aan ANTHONY GRILL.

Merken: Aan de onderzijde van de houder en op de voetrand van het oliekanntje, van de twee strooiers en van het zoutvat: Amsterdam, jaarletter L = 1642, meesterteken ooievaar tussen AG, toegeschreven aan Anthony Grill (twee maal afgeslagen aan de onderzijde van de houder).

Opm.: Het servies bestaat uit een houder met een kannetje voor olie, een zoutvat met een deksel en twee strooibussen, vermoedelijk voor twee soorten peper. Van dit tot op heden onbekende type voorwerp is geen tweede exemplaar

bekend. Wel komt een vergelijkbare set, zij het met enigszins afwijkende onderdelen, voor op een anonieme prent naar Jan Luyken, uitgebracht als aankondiging van een in 1689 te Durgerdam gehouden loterij van zilveren voorwerpen (Rijksprentenkabinet, inv.nr. RP-P-OB-47495; J.R. ter Molen, 'De loterijprent van Durgerdam, Een overzicht van het Nederlandse zilver uit de late zeventiende eeuw in woord en beeld', *Antiek* 27 (1992), p. 112, afb. 1). Het ensemble werd uitgelooft als derde prijs van de loterij en staat als volgt omschreven: een *Silver Servies, waardig met fatsoen 130 guld*. De term servies duidt erop, dat de verschillende losse onderdelen als bij elkaar passend geheel gemaakt zijn. Dit specerijenservies is de vroegst bekende vorm van een in Nederland vervaardigd servies voor wereldlijk gebruik. De ontdekking ervan heeft een belangrijk element toegevoegd aan onze kennis van tafelgebruiken in Nederland in de zeventiende eeuw.

Anthony Grill heeft zich omstreeks 1630 in Amsterdam gevestigd, samen met zijn broers Andries en Johannes die eveneens zilversmid waren

en van wie een aantal werken bewaard is gebleven. Van laatstgenoemde meester bevinden zich in het Kremlin te Moskou een strooibus en een oliekanntje uit 1643, nagenoeg identiek aan die van het servies van Anthony (G.A. Markova, *Gollandskoje serebro...*, Moskou 1990, nrs. 45 en 46). Ook deze voorwerpen, die vermoedelijk als gezantschapsgeschenken naar Rusland zijn gekomen, zullen oorspronkelijk deel van een servies hebben uitgemaakt. Van de hand van Anthony is behalve dit servies een paar zoutvaten met het wapen Le Maire uit 1646 bekend, waarvan er zich één in Museum Boijmans Van Beuningen bevindt (J.R. ter Molen, *Zilver, Catalogus van de voorwerpen van edelmetaal in de collectie van het Museum Boijmans-van Beuningen*, Rotterdam 1994, nr. 25) en één in het Amsterdams Historisch Museum (cat.tent. *Meesterwerken in zilver. Amsterdams zilver 1520–1820*, Amsterdam (Museum Willet-Holthuysen) 1984, nr. 36).

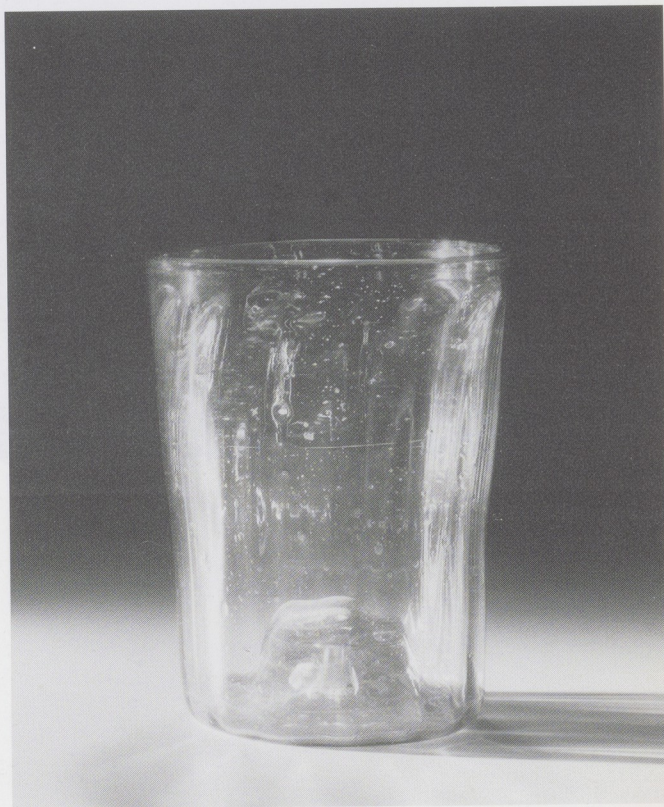
Herk.: Veil. Wooley and Wallis, Salisbury 5-6-1996, nr. 109; Kunsth. Van Ravenstein, Haarlem. Aankoop 1997 (inv.nr. BK-1997-1).

Afb. 2. Beker van helder, groen glas, met diep ingestoken bodem, het lichaam half in de vorm geblazen met verticale ribben.

H. 8,1 cm, Diam. 6,2 cm.
DUITSLAND OF NEDERLANDEN, ca. 1450-1500.

Opn.: Dit laat-middeleeuwse, heldergroene glas staat bekend als 'Waldglas', een term die erop duidt dat het in glasblazerijen in bosrijke omgevingen werd gemaakt, waar brandhout voor de glasovens makkelijk voorhanden was.

Herk.: Geschenk de heer en mevrouw Engels-de Lange, 1996 (inv.nr. BK-1996-19).

Afb. 3. Servet van wit linnendamast, geweven in satijn-7-binding, met een jachttafereel tegen een fond van granaatappels. L. 117 cm., Br. 70 cm. VLAANDEREN, KORTRIJK (?), ca. 1520-1530.

Merken: Ingeweven op de rug van een der honden een kruis in een vierkant = weversteken? Rechtsboven in rode kruissteek: PK, linksonder: 20.

Opn.: De voorstelling is over de volle breedte van het servet geweven, dus niet spiegelsymmetrisch zoals bij tafellinnen met een jachtpatroon vanaf het einde van de zestiende eeuw gebruikelijk zou worden. Het servet is geweven als een *trompe l'oeil* waarbij het dessin van granaatappels boven en onder het jachttafereel een weefsel suggereert waarop een prent is gehangen. De hertenjacht is ontleend aan een houtsnede van Lucas Cranach de oude (1472-1553) uit ca. 1506 (F.W.H. Hollstein, *German engravings, etchings and woodcuts*, ca. 1400-1700, dl. VI, Amsterdam z.j., nr. 115).

Litt.: A. Gruber, *Jagdmotive auf Textilien von der Antike bis zum 18. Jahrhundert*, cat. tent. Riggsberg (Abegg-Stiftung) 1990, nr. 9.

Herk.: Verz. fam. Van der Gracht van Rommerswael; Verz. A. Polus, Tielen bij Turnhout (België). Geschenk de heer C.A. Burgers ter gelegenheid van de opening van de zaal voor kostuum en textiel in de hernieuwde Zuidvleugel van het Rijksmuseum, 1996 (inv. nr. BK-1996-16).

Afb. 4. Servet van wit linnendamast, geweven in satijn-5-binding, met de verovering van Boedapest op de Turken en keizer Leopold I te paard. Boven het gezicht op Boedapest: *BVDA* en *OFFEN* (Duits voor het Slavische Pest), boven het ruiterportret: *LEOPOLDUS D.C. ROMANORVM IMPERATOR*.

H. 109,5 cm, Br. 86,5 cm.

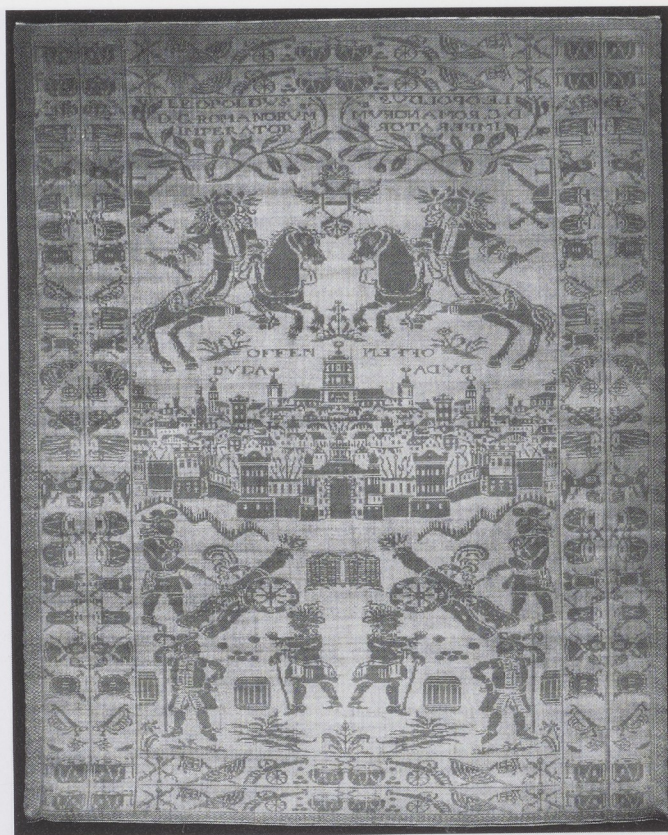
VLAANDEREN, KORTRIJK, na 1686.

Opm.: Aan het einde van de zeventiende eeuw vormde het terugdringen van de Turken in Centraal- en Oost-Europa veelvuldig de aanleiding tot het weven van linnendamast met veldheren en voorstellingen uit de Turkenoorlog. Zo werden de Oostenrijkse belegeringen van Wenen, Belgrado en Boedapest afgebeeld.

Tussen 1683 en 1686 was Boedapest wisselend in handen van de Turken en de Oostenrijkers. Uiteindelijk werd de stad op 2 september 1686 ingenomen door de Oostenrijkse legers onder aanvoering van de keurvorst van Beieren en de hertog van Lotharingen. De inname van Boedapest betekende de afsluiting van de eerste fase van het verdrijven van de Turken uit Europa, die met de herovering van Wenen in 1683 was begonnen.

Het gezicht op Boedapest werd ongewijzigd toegepast voor andere stadsgezichten op linnendamast, bijvoorbeeld voor verschillende steden die een rol speelden in de van 1689 tot 1697 gewoed hebbende Negenjarige Oorlog (C.A. Burgers, 'De verovering van Boeda-Pest en de geschiedenis van een damastpatroon', *Bulletin van het Rijksmuseum* 17 (1969), pp. 126-134).

Herk.: Geschenk mevrouw A. Schouten, 1996 (inv. nr. BK-1996-6).

Afb. 5. Servet van wit linnen-damast, geweven in satijn-8-binding op een Jacquardgetouw (?), met de personificaties van vier werelddelen. In het middenveld vier overdwars geplaatste cartouches, opgebouwd uit voluten en bladranken, in het midden samenkomend in een patroon van ornamentaal vlechtwerk. In de cartouches vrouwelijke personificaties van de vier werelddelen met de onderschriften: *EUROPE*, *ASIE*, *AMERIQUE* en *AFRIQUE*. De cartouches zijn onderling verbonden door voluten met bloemen boven maskérons. Brede rand van bloemranken met in de hoeken hoorns des overvloeds.

H. 90 cm, Br. 83 cm.

FRANKRIJK (?), ca. 1870-1890.

Merken: Ingeweven op de baal katoen waarop Amerika is gezeten: *PV* = initialen fabrikant?

Opn.: De Franstalige opschriften en de omstandigheid, dat bij de personificatie van Europa vermoedelijk de Arc de Triomphe is afgebeeld, maken het waarschijnlijk dat het servet in Frankrijk vervaardigd is.

Herk.: Waarschijnlijk verz. jhr. mr. Edzard Tjarda van Starckenborgh Stachouwer (1859-1936) x (1885) jkvr. Christina Jacoba Quintus (1864-1932); Verz. Roland Daniël van Haersma Buma (1878-1956) x (1907) jkvr. Christina Maria Tjarda van Starckenborgh Stachouwer (1886-1975); Verz. mr. Alidius Warmoldus Lambertus van Haersma Buma (1916-1996) x (1960) drs. Anneke Meuser Bourgognion. Geschenk de heer en mevrouw Van Haersma Buma-Meuser Bourgognion, 1996 (inv. BK-1996-5).

Summaries

JACOB DE WIT'S ALTARPIECE
FOR THE JANSENIST CHURCH AT
DELFT

BY R.A.M. NACHBAHR

Introduction

In November 1995 the Rijksprentenkabinet acquired an important and previously unknown signed and dated drawing of the *Presentation in the Temple* (Fig. 1, Note 1) by Jacob de Wit (1695–1754), which is linked to one of his most important altarpieces, that for the Jansenist, now Old Catholic, church of SS. Mary and Ursula in the Begijnhof at Delft (Fig. 2, Note 2). When the altarpiece was restored in 1992, the church archives proved to contain an equally unknown bill and letter by De Wit (Note 4), which provide new insights into the genesis of the altarpiece and De Wit's relationship with his patrons.

The painting and drawing

The altarpiece is De Wit's largest and the drawing is one of his largest too. The letter by De Wit (Fig. 3a,b), written to his principal, the priest Nicolaas Broedersen, at the point when a drawing was sent for

his approval, describes its main features and is likewise dated 1746. The composition of the drawing is virtually identical to that of the painting, except that the view of the temple with a priest performing a sacrifice (Fig. 4), which is expressly mentioned in the letter, has been replaced in the painting by a monumental façade. The drawing in the Rijksprentenkabinet must be identical to the one De Wit did send with his letter. A further alteration to the part of the drawing on the uppermost of the two sheets of which it is composed is the change in the curved outline.

The drawing is done in pen and brush in grey over black chalk and graphite in De Wit's customary virtuoso manner, which had scarcely altered since 1720 (Note 6). Some parts of it are coloured in watercolour and gouache in a limited palette based on primary colours in a manner used by De Wit in preparing other altarpieces (cf. the drawings for two Crucifixion scenes of 1725 in two churches in Amsterdam, Note 7). It is surprising that the Rijksprentenkabinet's drawing is the only one linked with the Delft

altarpiece, because as an exceptionally productive artist De Wit did develop highly economical painting and drawing styles, increasing his efficiency by repeating or varying compositions (Note 8). Thus there exist groups of works around the Amsterdam Moses and Aaron Church's altarpieces of 1725 and 1732 (Note 9) and also around two detailed drawings, one of *Four Apostles*, the other of the *Four Evangelists* (Figs. 5–8, Note 10, cf. also a related drawing of the *Fathers of the Church*, Fig. 9, Note 11). No such group exists around the *Presentation in the Temple* and although the catalogue of the sale of De Wit's possessions in 1755 lists two drawings of *Simeon in the Temple* (Note 12), it seems unlikely that these are related to the Delft altarpiece. The absence of any notes on the acquired drawing indicates that it did not remain in his possession and was thus not in the sale.

Documentation

After Nicolaas Broedersen, who had been priest at the church since 1722, decided early in April 1743 to found a new and larger building dedi-